

Warszawa, dnia 31 grudnia 2013 r.

KMP.571.4.2014. KG

**Raport przedstawicieli Krajowego Mechanizmu Prewencji
z wizytacji w Areszcie Śledczym w Bytomiu
(wyciąg)**

1. Wstęp

Na podstawie artykułu 19 *Protokołu fakultatywnego do Konwencji w sprawie zakazu stosowania tortur oraz innego okrutnego, niehumanitarnego lub poniżającego traktowania albo karania*, przyjętego przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych w Nowym Jorku z dnia 18 grudnia 2002 r. (Dz. U. z 2007 r. Nr 30, poz. 192) oraz działając z upoważnienia Rzecznika Praw Obywatelskich, w dniach 5-6 listopada 2013 r., do Aresztu Śledczego w Bytomiu (zwanego dalej Aresztem lub jednostką) udali się przedstawiciele Zespołu *Krajowy Mechanizm Prewencji* (zwanego dalej: KMP lub Mechanizmem): Magdalena Filipiak (psycholog, prawnik), Wojciech Sadownik, Michał Kleszcz (prawnicy) oraz Karolina Goral (pedagog resocjalizacyjny).

Pracownicy Krajowego Mechanizmu Prewencji sprawdzili na miejscu sposób traktowania osób tymczasowo aresztowanych, w szczególności pod względem ich ochrony przed torturami oraz innym okrutnym, niehumanitarnym lub poniżającym traktowaniem albo karaniem.

W ramach wizytacji wykonano następujące czynności:

- przeprowadzono rozmowę z ppłk Krzysztofem Jany – dyrektorem Aresztu oraz mjr Dariuszem Myrcikiem – zastępcą dyrektora;
- dokonano oglądu pomieszczeń w oddziałach mieszkalnych, w tym: cel przejściowych, celi zabezpieczającej, celi izolacyjnej, wybranych losowo cel mieszkalnych, świetlic oraz pomieszczeń w oddziałach szpitalnych, w tym gabinetów lekarskich, izb chorych, łaźni, cel szpitalnych;

- przeprowadzono ogląd sali widzeń, łaźni centralnej, magazynów, placów spacerowych, kaplicy, pomieszczenia radiowęzła i biblioteki;
- przeprowadzono w czasie wizytacji cel mieszkalnych i innych pomieszczeń rozmowy z tymczasowo aresztowanymi, skazanymi oraz pracownikami jednostki;
- przeprowadzono na osobności indywidualne rozmowy z wybranymi osadzonymi;
- przeanalizowano wybraną dokumentację m.in. losowo wybrane akta osób tymczasowo aresztowanych oraz skazanych umieszczonych w celi monitorowanej, decyzje dyrektora Aresztu dotyczące umieszczenia osadzonych w warunkach poniżej 3 m² przypadających na osadzonego, protokoły z odpraw kierownictwa jednostki.

W trakcie wizytacji wykonano dokumentację fotograficzną oraz użyto dalmierza.

Pracownicy Krajowego Mechanizmu Prewencji poinformowali kierownictwo Aresztu o ustaleniach dokonanych w ramach powyższych czynności, a także wysłuchali ich uwag i wyjaśnień.

Po zakończeniu wizytacji przeanalizowano również m.in.: Zarządzenie Nr 32/2013 Dyrektora Aresztu Śledczego w Bytomiu z dnia 28 czerwca 2013 r. w sprawie porządku wewnętrznego, Zarządzenie Nr 52/2013 Dyrektora Aresztu Śledczego w Bytomiu z dnia 24 października 2013 r. w sprawie przeciwdziałania negatywnym przejawom podkultury przestępczej, Zarządzenie Nr 33/2012 w sprawie wprowadzenia planu działań profilaktycznych wobec osób z tendencjami do zachowań autoagresywnych i suicydalnych, procedury postępowania w przypadku świerzbu, wszawicy, gruźlicy, sprawozdanie z wizytacji przeprowadzonej przez sędziego-wizytatora ds. penitencjarnych Sądu Okręgowego w Katowicach, plany szkoleń doskonalenia zawodowego na rok 2012 oraz 2013, informację o strukturze działu penitencjarnego, informację o organizacji i zakresie działania służby zdrowia w jednostce, informację o działalności kulturalno-oświatowej prowadzonej w jednostce, dane na temat zdarzeń nadzwyczajnych i przypadków samoagresji osadzonych, cennik towarów

dostępnych w kantynie, jadłospisy, protokoły z kontroli przeprowadzonej przez przedstawicieli Państwowego Powiatowego Inspektora Sanitarnego w Bytomiu, wybrane notatki służbowe oraz wybrane nagrania z zastosowania środków przymusu bezpośredniego.

2. Charakterystyka jednostki

Areszt Śledczy w Bytomiu przeznaczony jest dla tymczasowo aresztowanych mężczyzn pozostających do dyspozycji Prokuratury Rejonowej i Sądu Rejonowego w Bytomiu oraz Prokuratury Rejonowej w Rudzie Śląskiej, tymczasowo aresztowanych chorych na cukrzycę insulinozależną, a także dla tymczasowo aresztowanych i skazanych kobiet i mężczyzn, którzy wymagają leczenia w warunkach szpitalnych. Pojemność jednostki wynosi 368 miejsc, w tym 315 w oddziałach mieszkalnych oraz 53 miejsca w szpitalu. W dniu wizytacji faktycznie przebywało w niej 303 osadzonych: 38 tymczasowo aresztowanych, 2 ukaranych oraz 263 skazanych.

3. Personel

W dziale penitencjarnym zatrudnionych jest 13 funkcjonariuszy – kierownik, 9 wychowawców oraz 3 psychologów. Średnia liczba osadzonych na wychowawcę wynosi 34 osoby, a na psychologa - 101 osób. Powyższa sytuacja w ocenie pracowników KMP jest dobra. Zgodnie z przekazaną wizytującym informacją zatrudnieni w jednostce psychologowie nie mają zapewnionej superwizji. W związku z tym warto zauważyć, iż przy tego typu obciążającej psychicznie pracy zapewnienie superwizji wydaje się niezbędne jako czynnik z jednej strony zabezpieczający psychologa, z drugiej zaś znacznie zwiększający efektywność jego pracy.

Analiza planów doskonalenia okręgowego wykazała, że w latach 2012 i 2013 funkcjonariusze wizytowanej jednostki uczestniczyli w szkoleniach dotyczących m.in. kontroli stosowanych w jednostkach penitencjarnych, sposobu postępowania z przedmiotami niedozwolonymi i niebezpiecznymi, współpracy między działami w celu zapobiegania zdarzeniom nadzwyczajnym, charakterystyki

czynników niebezpiecznych, szkodliwych i uciążliwych występujących na stanowiskach pracy i służby, zasad bezpiecznego i skutecznego komunikowania się z osadzonymi z uwzględnieniem sytuacji trudnych. Ponadto personel jednostki bierze udział w szkoleniach wewnętrznych. W 2012 r. przeprowadzono na przykład szkolenia z zakresu: komunikacji interpersonalnej, opiniowania osadzonych – przesłanki formalne i merytoryczne, prowadzenia czynności wyjaśniających z mających miejsce zdarzeń nadzwyczajnych w oparciu o nowe przepisy. Z kolei w roku 2013 zorganizowane szkolenia dotyczyły m.in. sposobów przeciwdziałania zachowaniom agresywnym i autoagresywnym osadzonych, działalności postpenitencjarnej, programu profilaktyki narkomanii. Funkcjonariusze działu ochrony natomiast mogli poszerzyć swoją wiedzę z tematyki użycia środków przymusu bezpośredniego, przeprowadzania kontroli w jednostce organizacyjnej, działań ochronnych i czynności profilaktycznych, konwojowania osadzonych, użycia broni palnej, działań interwencyjnych itp.

Przedstawiciele KMP zalecają objęcie funkcjonariuszy pracujących w bezpośrednim kontakcie z osadzonymi dodatkowymi szkoleniami m.in. z zakresu praw osób pozbawionych wolności, pierwszej pomocy przedmedycznej, przeciwdziałaniu wypaleniu zawodowemu, radzeniu sobie ze stresem, agresją. Powyższe zalecenie uzasadniają Standardy Europejskiego Komitetu Zapobiegania Torturom (patrz: Fragment Drugiego Sprawozdania Ogólnego [CPT/Inf (92) 3] dot. szkoleń funkcjonariuszy służb porządku publicznego), które wskazują, że nie ma lepszej gwarancji przeciwko złemu traktowaniu osoby pozbawionej wolności, niż dobrze wyszkolony funkcjonariusz Policji czy Służby Więziennej.

Zgodnie z przekazanymi informacjami w analizowanym okresie, tj. 2012 r. i 2013 r. do dnia wizytacji, przeprowadzono 7 postępowań dyscyplinarnych wobec funkcjonariuszy, w tym jedno związane z niewłaściwym traktowaniem osób pozbawionych wolności. Funkcjonariuszowi SW postawiono zarzut przekroczenia uprawnień poprzez stosowanie środka przymusu bezpośredniego w postaci użycia siły fizycznej bez zaistnienia podstawy prawnej. Postępowanie zakończyło się wymierzeniem kary dyscyplinarnej w postaci ostrzeżenia o niepełnej przydatności do służby. Ponadto przeciwko funkcjonariuszom wizytowanej jednostki

w ww. okresie toczyły się 3 postępowania sądowe, w tym jedno związku z groźbami karalnymi. Zakończyło się ono warunkowym umorzeniem postępowania karnego. Obecnie prowadzone jest postępowanie w sprawie zarzutu pobicia osadzonego.

4. Warunki bytowe

W Areszcie znajdują się 4 oddziały mieszkalne oraz 2 oddziały szpitalne. Wielkość cel jest zróżnicowana – od cel jednoosobowych do dwudziestodwuosobowych. Warunki bytowe panujące w celach należy określić jako dobre, choć w niektórych celach zaobserwowano ślady zawilgoceń, ubytki w parkiecie, niedomykające się okna czy zniszczone ściany. Wizytujący zalecają zatem dokonywanie przeglądu cel i odnawianie wymagających tego pomieszczeń.

Zastrzeżenia wizytujących wzbudził stan sprzętu kwaterunkowego, który w wielu celach był zniszczony i wyeksploatowany. W związku z powyższym przedstawiciele KMP zalecają sukcesywną naprawę lub wymianę sprzętu w celach mieszkalnych.

Podkreślenia wymaga fakt, iż w wizytowanej jednostce cele mieszkalne wyposażono w większości w łóżka piętrowe z zabezpieczeniami oraz drabinkami umożliwiającymi dostęp na górny poziom. W oddziałach, w których łóżka nie posiadają zabezpieczeń, trwa ich wymiana w miarę posiadanych środków finansowych. Rzeczy osobiste osadzeni przechowują w kontenerach pod łózkami. Wizytujący pozytywnie ocenili wypożyczanie osadzonym czajników skarbowych, grzałek oraz telewizorów. Szczególnie istotne jest udostępnianie tychże czajników osobom nowoprzyjętym w celach przejściowych.

Uwagę wizytujących zwróciły natomiast cele: dziewiętnastoosobowa i dwudziestodwuosobowa. Wyposażono je jedynie w 2 kąpiki sanitarne oraz 3-4 umywalki. Należy dodać, że kąpiki sanitarne nie były w pełni zabudowane, częściowo osłonięte kotarą. W ocenie przedstawicieli Krajowego Mechanizmu Prewencji, pomimo że przepisy krajowe nie określają maksymalnej pojemności cel mieszkalnych w jednostkach penitencjarnych, to jednak odwołując się do ogólnych zasad wynikających przede wszystkim z aktów prawa międzynarodowego należy

stwierdzić, iż warunki sanitarno-higieniczne panujące w celach mieszkalnych kilkunastoosobowych i kilkudziesięcioosobowych nie zapewniają standardów minimalnych, tak aby można było mówić o poszanowaniu praw i godności przebywających w nich osób.

Podobne stanowisko wyraził Komitet Zapobiegania Torturom (dalej CPT), które zawarł w Jedenastym Sprawozdaniu Ogólnym [CPT/Inf (2001) 16]: *W wielu krajach wizytowanych przez Komitet, zwłaszcza w Europie Środkowej i Wschodniej, osadzonych często umieszcza się w celach wieloosobowych, w których koncentruje się całość lub większa część życia codziennego, tj. sen i aktywność dzienna, włącznie z higieną osobistą. Komitet zgłasza zastrzeżenia do samej idei takiego kwaterowania osadzonych w zamkniętych zakładach karnych. Zastrzeżenia te są tym większe, gdy w omawianych celach panuje znaczne zatłoczenie i niezdrowe warunki. Rzecz jasna, kwaterowanie w dużych celach wieloosobowych może być w pewnych krajach determinowane różnymi czynnikami, w tym kulturowymi. Tym niemniej na temat cel, w których żyją i śpią dziesiątki osadzonych razem, można powiedzieć więcej złego niż dobrego. Duże cele wieloosobowe nieodłącznie wiążą się z brakiem prywatności życia codziennego osadzonych. Ponadto istnieje wysokie ryzyko zastraszenia i przemocy. Cele wieloosobowe sprzyjają rozwojowi subkultur przestępczych i ułatwiają utrzymanie spójności takich organizacji. Utrudniają także – jeśli nie uniemożliwiają – sprawowanie właściwej kontroli przez personel penitencjarny; ściślej rzecz ujmując, w razie niepokojów w zakładzie karnym trudno uniknąć zaangażowania pomocy o znacznej sile. W systemie dużych cel wieloosobowych właściwe kwaterowanie poszczególnych osadzonych, oparte na indywidualnej ocenie ryzyka i potrzeb, staje się zadaniem prawie niemożliwym. Wskazane wyżej problemy zwiększają się jeszcze, gdy przekroczono rozsądny poziom zapelnienia tych cel; poza tym w takiej sytuacji łatwiej o znaczne pogorszenie panujących warunków na skutek przeciążenia wspólnych urządzeń, takich jak umywalki czy toalety, a także niewystarczającej wentylacji.*

Trudno też zgodzić się, iż wszystkim osadzonym przebywającym w jednostce zapewniono równe prawo dostępu do urządzeń sanitarnych, skoro

w jednej z cel przypada jedna toaleta na 3 osoby, w innej zaś jedna na 11 osadzonych. Do dużego przeciążenia urządzeń sanitarnych dochodzi szczególnie w godzinach rannych, co powoduje, że część osadzonych zmuszona jest do długiego oczekiwania na możliwość skorzystania z toalety.

Ponadto w jednej z cel łóżka były ustawione bardzo blisko siebie, bez możliwości przejścia między nimi, co nie gwarantuje osadzonym prywatności i intymności. Europejskie Reguły Więzienne (Rekomendacje Rec (2006)2 Komitetu Ministrów do państw członkowskich Rady Europy w sprawie Europejskich Reguł Więziennych) stanowią, że *pomieszczenia dla więźniów, a w szczególności sypialnie respektują ludzką godność i na ile to możliwe prywatność oraz spełniają wymogi zdrowotne i higieniczne, przy czym właściwą uwagę przykładą się do ich warunków klimatycznych oraz w szczególności objętości kubicznej, rozsądnej powierzchni, oświetlenia, ogrzewania oraz wentylacji* (Reguła 18.1). Przedstawiciele KMP zalecają zatem podjęcie działań w celu zmniejszenia liczebności wskazanych cel i zapewnienie w nich odpowiednich warunków, w tym sanitarnych. Dyrektor Aresztu wyjaśnił, iż personel jednostki stara się umieszczać w wieloosobowych celach osoby pracujące, które znaczną część dnia przebywają poza celą. W ten sposób starają się złagodzić dolegliwość osadzenia w tak licznej celi. Powyższe potwierdziło się w przypadku celi dziewiętnastoosobowej – wszyscy osadzeni byli zatrudnieni, natomiast wśród skazanych osadzonych w celi dwudziestodwuosobowej, tylko dwóch pracowało.

Zastrzeżenia wizytujących wzbudził również brak pełnego zabudowania kąpoków sanitarnych. Zdaniem przedstawicieli KMP stanowi to naruszenie Reguły 19.3. ww. Europejskich Reguł Więziennych, cyt.: *więźniowie mają bezpośredni dostęp do pomieszczeń sanitarnych, które są higieniczne i respektują prywatność* [Rec(2006)2]. Podobnie przyjęto we Wzorcowych Regułach Minimum Postępowania z Więźniami (Nowy Jork 1984), w Regule 12 stanowiąc: *Instaluje się odpowiednie urządzenia sanitarne, umożliwiające każdemu więźniowi załatwienie potrzeby fizjologicznej w każdym czasie, w czystych i przyzwoitych warunkach*. Przywołane powyżej standardy międzynarodowe uznawane są za pewne minimum warunków uznawanych za

możliwe do przyjęcia przez państwa członkowskie Rady Europy oraz Narody Zjednoczone. Ponadto warto przypomnieć, iż zgodnie z linią orzecniczą Europejskiego Trybunału Praw Człowieka (zob. wyrok z dnia 19 kwietnia 2001 r., ETPC 28524/95) oraz mając na uwadze zalecenia CPT, korzystanie z otwartego kąćnika sanitarnego w sytuacji, gdy w celi przebywa więcej niż jeden osadzony, może zostać uznane za poniżające traktowanie.

Wiele uwag osadzonych w kwestii warunków bytowych dotyczyło również braku ciepłej wody w celach mieszkalnych. W opinii pracowników KMP stały dostęp do ciepłej wody powinien stanowić standard w każdym miejscu detencji, dlatego też wizytujący zalecają podjęcie działań w kierunku przebudowy instalacji wodnej. Dyrektor Aresztu także wskazał, iż doprowadzenie ciepłej wody do cel mieszkalnych jest jedną z planowanych inwestycji w roku 2014, jednakże jej realizacja zależy od możliwości finansowych jednostki. Inne potrzeby remontowe i plany inwestycyjne w Areszcie obejmują m.in. wykonanie pełnej zabudowy kąćników sanitarnych, wymianę/montaż systemu domofonowego w oddziałach III, V, VI i VII, wymianę instalacji C.O. w budynkach jednostki, wymianę stolarki okiennej.

Analiza jadłospisów z dnia 5 listopada 2013 roku wykazała, iż w większości diet stosowane są oszczędności **powyżej 10%**, w tym w diecie *P - indywidualnej* powyżej **30%**. Tymczasem, zgodnie z § 5 ust. 3 rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 2 września 2003 r. w sprawie określenia wartości dziennej normy wyżywienia oraz rodzaju diet wydawanych osobom osadzonym w zakładach karnych i aresztach śledczych (Dz. U. z 2003 r. Nr 167, poz. 1633 ze zm.) dopuszcza się oszczędności stawek dziennych w wysokości **do 10%**. Oszczędności w wysokości do **20%** dopuszczalne są jedynie, cyt.: *w szczególnie uzasadnionych przypadkach, związanych z sezonowością występowania artykułów spożywczych na rynku i zróżnicowaniem cen w zależności od pory roku (...) a decyzję w tym zakresie podejmuje dyrektor zakładu karnego lub aresztu śledczego, zwany dalej "dyrektorem jednostki", na wniosek funkcjonariusza nadzorującego służbę żywnościową (§ 5 ust. 4).* Należy dodać, że zgoda dyrektora Aresztu na przekroczenie oszczędności powyżej 10%, która została wydana na okres od 2 października do 23 grudnia 2013 r., nie

zawierała uzasadnienia powyższej decyzji. Brakuje zatem wskazania jakie szczególnie przypadki zaistniały, pozwalające na wprowadzenie oszczędności powyżej 10%. Ponadto takie zgody wydawane były w 2013 r. 5 razy i obejmowały niemalże cały rok, co dowodzi, że stosowanie ww. oszczędności stawek żywieniowych jest w wizytowanej jednostce normą. Należy także podkreślić, iż wielu rozmówców skarżyło się na niewielkie porcje posiłków. W związku z powyższym przedstawiciele Mechanizmu zalecają zaprzestanie praktyki stosowania oszczędności stawek dziennych niezgodnych z rozporządzeniem, a każdorazowo przy korzystaniu z uprawnień wynikających z § 5 ust. 4 wymienionego wyżej aktu, wskazywanie szczególnych przypadków umożliwiających wprowadzenie tychże oszczędności.

We wszystkich łazniach w jednostce zostały wyodrębnione stanowiska prysznicowe. Powyższe pracownicy KMP oceniają pozytywnie jako przestrzeganie prawa osadzonych do intymności. Warto rozważyć jednakże wyposażenie poszczególnych stanowisk dodatkowo w przesłony, aby wskazane prawo było w pełni respektowane.

Kąpiel osadzonych odbywa się raz w tygodniu, co stanowi minimum określone w normach krajowych. Warto w tym miejscu podkreślić, że zgodnie z regułą 19.4 Europejskich Reguł Więziennych, każdy więzień powinien mieć prawo wykąpać się lub wziąć prysznic, jeśli to możliwe, codziennie, lecz przynajmniej dwa razy w tygodniu (a w razie potrzeby częściej) w interesie ogólnej higieny. Można także przytoczyć orzeczenie Europejskiego Trybunału Praw Człowieka wydane w sprawie Ananyev i inni przeciwko Rosji, w którym Trybunał zauważył, że prawdziwie ludzkie środowisko nie jest możliwe bez łatwego dostępu do toalety czy możliwości utrzymania swego ciała w czystości. Trybunał często stwierdzał, że czas na wzięcie prysznica, zwykle przyznawany więźniom w aresztach śledczych w Rosji, ograniczony do 15 – 20 minut raz w tygodniu, był oczywiście niewystarczający do zachowania właściwej higieny ciała [orzeczenie w trybie wyroku pilotażowego – 10 stycznia 2012 r., Izba (Sekcja I), skargi nr 42525/07 i 60800/08]. Przedstawiciele Mechanizmu również stoją na stanowisku, że możliwość kąpieli raz na tydzień jest niewystarczająca do utrzymania należytej higieny, w związku z czym formułują zalecenie zwiększenia

częstotliwość kąpeli dla osadzonych mężczyzn. Należy podkreślić, iż także osadzeni, z którymi przedstawiciele KMP przeprowadzili rozmowy zgłosili problem niewystarczającej liczby kąpeli. W piśmie z dnia 10 września 2013 r. o sygnaturze D-072-232/13 skierowanym do Dyrektora Zespołu *Krajowy Mechanizm Prewencji* także Dyrektor Narodowego Instytutu Zdrowia Publicznego – Państwowego Zakładu Higieny dostrzegł konieczność zwiększenia liczby kąpeli dla osadzonych.

Osadzeni mogą 3 razy w miesiącu dokonywać zakupów w kantynie. Zakupy realizowane są poprzez bezpośrednie udanie się do kantyny. W omawianym obszarze rozmówcy zwrócili uwagę na brak dostępnego w oddziałach cennika, z którym mogliby się zapoznać np. w celu zaplanowania zakupów. Wizytujący zwrócili uwagę na powyższą kwestię podczas podsumowania, a dyrektorzy jednostki zadeklarowali się udostępnić w oddziałach cenniki osadzonym.

Na terenie Aresztu znajdują się 4, wyposażone w ławki i drążki, place spacerowe. Należy zauważyć jednak, iż pól nie wyposażono w częściowe zadaszenia chroniące przed deszczem, umożliwiające korzystanie z wyjść na świeże powietrze przy różnych warunkach atmosferycznych.

Istotnym zagadnieniem badanym podczas wizytacji miejsc detencji jest także dostosowanie danej jednostki do potrzeb osób niepełnosprawnych. Należy zaznaczyć, iż w Areszcie wyznaczono dwie trzyłóżkowe cele z kącikami sanitarnymi oraz wyodrębniono w pobliżu nich łazienkę (ze stanowiskiem prysznicowym i toaletą) przygotowane dla osób niepełnosprawnych. Zlokalizowano je na parterze, przy ambulatorium. Cele te posiadają węzły sanitarne, w których znajdują się udogodnienia w postaci uchwytów, a drzwi do nich wiodące mają szerokość umożliwiającą poruszanie się na wózku inwalidzkim. Zastrzeżenia wizytujących budzi jednak fakt, iż osoba niepełnosprawna, poruszająca się na wózku inwalidzkim nie będzie mogła samodzielnie skorzystać z kącików sanitarnych w tychże celach ze względu na ich niewielką powierzchnię. W sytuacji, w której osadzony niepełnosprawny będzie potrzebował skorzystać z toalety będzie zmuszony prosić o pomoc współosadzonego bądź każdorazowo zwracać się do funkcjonariusza o udostępnienie łazienki dostosowanej do potrzeb niepełnosprawnych, wyodrębnionej poza celami. Ponadto

przy wejściu do opisywanych cel wizytujący zauważyli próg, natomiast do budynku prowadzą schody, bez podjazdu. Szerokość drzwi jednej z cel również wydaje się nieodpowiednia, mimo wspomnianej możliwości poruszania się w ich świetle osoby na wózku inwalidzkim, gdyż wynosi 0,77 m, a więc 0,13 m mniej niż zostało wskazane w § 62 rozporządzenia Ministra Infrastruktury z dnia 12 kwietnia 2002 r. w sprawie warunków technicznych, jakim powinny odpowiadać budynki i ich usytuowanie (Dz. U. z 2002 r. Nr 75, poz. 690), tj. drzwi wejściowe do budynku i ogólnodostępnych pomieszczeń użytkowych oraz do mieszkań powinny mieć w świetle ościeżnicy co najmniej: szerokość 0,9 m i wysokość 2 m.

W związku z powyższym należy wskazać, że zgodnie z przyjętą w dniu 1 sierpnia 1997 r. przez Sejm RP *Kartą Praw Osób Niepełnosprawnych* (M. P. z 1997 r. Nr 50, poz. 475) osoby niepełnosprawne mają prawo życia w środowisku wolnym od barier funkcjonalnych. Ponadto w dniu 6 września 2012 r. Polska ratyfikowała przyjętą w dniu 13 grudnia 2006 r. przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych *Konwencję o prawach osób niepełnosprawnych* (Dz. U. z 2012 r., poz. 1169) zobowiązującą do umożliwienia osobom niepełnosprawnym niezależnego życia i pełnego udziału we wszystkich jego sferach. Oba wymienione dokumenty mają zastosowanie również w odniesieniu do osób pozbawionych wolności oraz środowiska stworzonego w miejscu ich osadzenia. Wobec powyższego wszelkie instytucje państwowe, winny podejmować działania ukierunkowane na urzeczywistnienie praw osób z niepełnosprawnością. Omawiając potrzebę dostosowania jednostek penitencjarnych do potrzeb osób niepełnosprawnych warto także zwrócić uwagę na wyrok Europejskiego Trybunału Praw Człowieka w Strasburgu z 2006 r. w sprawie *Vincent przeciwko Francji* (6253/03), w którym Trybunał stwierdził naruszenie art. 3 Europejskiej Konwencji Praw Człowieka przez osadzenie więźnia poruszającego się na wózku inwalidzkim w celi, której wyposażenie nie było całkowicie dostosowane do osób niepełnosprawnych oraz której nie był w stanie samodzielnie opuścić. Mając na względzie treść wskazanych aktów prawnych oraz orzecznictwa Trybunału, pracownicy KMP zalecają uwzględnienie konieczności pełnego dostosowania

infrastruktury Aresztu do potrzeby osoby z niepełnosprawnością w planowanych remontach i modernizacjach.

5. Traktowanie

Z obserwacji pracowników KMP oraz rozmów z osadzonymi wynika, że atmosfera panująca w jednostce jest dobra. Osadzeni, z którymi przedstawiciele Mechanizmu przeprowadzali rozmowy w celach mieszkalnych oraz rozmowy indywidualne, bardzo pozytywnie oceniali traktowanie przez funkcjonariuszy zarówno z działu penitencjarnego, jak i ochrony. Szczególnie pozytywnie oceniano pracę psychologa. Pojawiały się pojedyncze sygnały dotyczące zwracania się do osadzonych po nazwisku lub *na ty* oraz kilka uwag odnośnie ordynarnego traktowania osadzonych przez wychowawcę, w tym rzekomego drwienia z osadzonych czy odsyłania skazanych bez udzielenia odpowiedzi na ich pytania. Należy przypomnieć, że zgodnie z treścią art. 27 ustawy z dnia 9 kwietnia 2010 r. o Służbie Więziennej (Dz. U. z 2010 r. Nr 79, poz.523 ze zm.) funkcjonariusze i pracownicy Służby Więziennej w postępowaniu wobec osób pozbawionych wolności są obowiązani w szczególności szanować ich prawa i godność. Na konieczność wykonywania kary pozbawienia wolności z poszanowaniem godności ludzkiej wskazuje również art. 4 k.k.w.

Kontrole osobiste przeprowadzane są w dyżurce oddziałowego, za parawanem. Z rozmów z osadzonymi wynika ponadto, że zdarzają się sytuacje przeprowadzania kontroli osobistych na korytarzu, także za parawanem. W opinii pracowników KMP należy zaprzestać takiej praktyki. Mimo, iż osadzeni przeszukiwani są za przesłoną, to jednak zdaniem wizytujących narusza to prawo do intymności. Każdorazowo zatem kontrole osobiste powinny odbywać się w osobnym, niemonitorowanym pomieszczeniu.

W roku 2012 w jednostce zarejestrowano wpływ 183 skarg osób pozbawionych wolności. Tematyka skarg była bardzo różnorodna, ale przede wszystkim skarżono się na nieprawidłową opiekę medyczną (80 razy), traktowanie przez funkcjonariuszy i pracowników SW (50 skarg) oraz warunki bytowe (50 skarg). Z kolei w roku 2013 do dnia wizytacji osadzeni wnieśli 135 skargi

z analogicznymi jak w roku 2012 najczęstszymi obszarami skargowymi. Łącznie w analizowanym okresie 3 skargi zostały uznane za zasadne, które dotyczyły niewłaściwego, agresywnego zachowania funkcjonariusza działu ochrony wobec skarżącego, niewłaściwego zakresu badania okulistycznego oraz niewłaściwego załatwienia prośby o wydanie z magazynu odbiornika telewizyjnego. Ponadto w 2012 r. i 2013 r. wpłynęło 55 pozwów przeciwko jednostce, których przedmiotem były: osadzenie w warunkach przeludnienia, złe warunki bytowe oraz nieprawidłowe leczenie. Wśród tych spraw 32 postępowania są w toku, natomiast 23 zakończyły się orzeczeniami oddalającymi powództwa.

W okresie od 01.01.2012 r. do dnia wizytacji w jednostce odnotowano 32 zdarzenia nadzwyczajne, w tym m.in. 8 przypadków pobic lub bójek, 9 prób samobójczych (3 próby dokonane przez tymczasowo aresztowanych), 4 przypadki popełnienia przez funkcjonariusza albo pracownika czynu noszącego znamiona przestępstwa ściganego z urzędu.

Z udostępnionego wizytującym zestawienia przypadków autoagresji wynika, że w analizowanym okresie osadzeni w Areszcie dokonali łącznie 5 tego typu zachowań (3 pocięcia, 2 autoiniekcje). Wśród wymienionych zachowań autoagresywnych 2 zakwalifikowano jako instrumentalne, 2 jako emocjonalne i jedno związane z występowaniem objawów odstawiennych. Wśród dokonujących samouszkodzeń nie było osób tymczasowo aresztowanych.

W Areszcie Śledczym w Bytomiu zastosowano 14 razy środki przymusu bezpośredniego [dalej: śpb] (w 2012 r. - 6, w 2013 r. - 8). Warto zaznaczyć, że wizytujący pozytywnie oceniają fakt zamontowania kamery w przedsiionku do celi zabezpieczającej. Analiza wybranych nagrań z zastosowania środków przymusu bezpośredniego wykazała ponadto, iż w większości przypadków funkcjonariusze Służby Więziennej prawidłowo odnosili się do osadzonych, wobec których stosowano środki przymusu.

Zastrzeżenia przedstawicieli KMP dotyczą natomiast stosowania środka przymusu bezpośredniego wobec (dane usunięto) w dniu 18 sierpnia 2013 r. Podczas stosowania wobec wyżej wymienionego osadzonego pasa obezwładniającego wieloczęściowego doszło do naruszenia § 4 ust.

4 rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 3 czerwca 2013 r. w sprawie celi zabezpieczającej i izby izolacyjnej (Dz. U. z 2013 r. poz. 638), tj.: *Osobie umieszczonej w celi zabezpieczającej należy zapewnić korzystanie z posiłków oraz możliwość zaspokajania potrzeb fizjologicznych.* Wskazany osadzony od ok. godziny 3:42 wielokrotnie przywoływał dowódcę zmiany lub oddziałowego, zgłaszając potrzebę skorzystania z toalety. Przez ok. 3 godziny nikt nie zareagował na wołanie osadzonego, tym samym uniemożliwiając mu zaspokojenie potrzeb fizjologicznych. Dopiero ok. godziny 6:32 do celi zabezpieczającej weszli funkcjonariusze Służby Więziennej, informując o planowanym zakończeniu stosowania środka. W ocenie przedstawicieli KMP powyższa sytuacja jest niedopuszczalna, powoduje nieuzasadnione zwiększenie dolegliwości związanej ze stosowaniem przedmiotowego środka. Uniemożliwienie osadzonemu skorzystania z toalety przez wiele godzin można uznać za poniżające traktowanie. Wizytujący nakazują każdorazowo reagować na prośby i uwagi zgłaszane przez osadzonych umieszczonych w celi zabezpieczającej.

Stwierdzone uchybienia dotyczyły również pojedynczych sytuacji zwracania się do osadzonych *na ty* (wobec (dane usunięto) – śpb z dnia 18 sierpnia 2013 r. oraz (dane usunięto) – śpb z dnia 7 września 2013 r.) oraz niewydania bielizny osadzonym umieszczonym w celi zabezpieczającej ((dane usunięto) – śpb z dni: 23 sierpnia 2013 r. i 12 października 2013 r., (dane usunięto) – śpb z dnia 6 czerwca 2013 r., (dane usunięto) - śpb z dnia 18 sierpnia 2013 r.), co jest niezgodne z § 4 ust. 3 ww. rozporządzenia - *Osoba umieszczana w celi zabezpieczającej, na czas pobytu w tej celi, otrzymuje niezbędną odzież i bieliznę oraz pantofle, będące własnością zakładu karnego lub aresztu śledczego, a na czas określony w porządku wewnętrznym na sen – materac, koc, poduszkę i prześcieradło.* Wizytujący zalecają stosowanie wobec osadzonych formy grzecznościowej, jak również postępowanie zgodnie z obowiązującymi przepisami przywołanego rozporządzenia.

Ponadto pracownicy KMP zwracają się z prośbą o wyjaśnienia następujących kwestii: 1) Czy praktyka pozostawiania ubrań osadzonych w miejscu, w którym zostawia je podczas przebierania się w odzież skarbową

przed umieszczeniem w celi zabezpieczającej (czyli nierzadko na podłodze, w okolicach toalety), jest powszechna czy wynika z niedopatrzenia funkcjonariuszy SW? 2) Czy konieczne jest stosowanie całą noc w celi zabezpieczającej oświetlenia dziennego, mimo że obraz z tejże celi wydaje się być dość wyraźny również przy zgaszonym świetle?

6. Dyscyplinowanie

Zgodnie z wyjaśnieniami pracowników Aresztu nie udało się uzyskać informacji odnośnie stosowania kar i nagród wobec tymczasowo aresztowanych. Udostępnione dane dotyczyły zatem całej populacji osadzonych przebywających w Areszcie. Wynika z nich, iż w okresie 2012 r. i 2013 r. (do dnia wizytacji) wymierzono łącznie 292 kary dyscyplinarne¹. W większości przypadków wymierzano naganę (123 przypadki) oraz pozbawienie możliwości otrzymania paczki żywnościowej na okres do 3 miesięcy (68 przypadków). Należy podkreślić, iż w analizowanym okresie nie stosowano kary w postaci umieszczenie w celi izolacyjnej. Ponadto w 110 przypadkach dyrektor jednostki odstąpił od wymierzenia kary. W tym samym okresie udzielono łącznie 1035 nagród, w tym najczęściej było to zezwolenie na otrzymanie dodatkowej paczki żywnościowej (399 przypadków), zezwolenie na dłuższe widzenie (199 przypadków), nagroda pieniężna (182 przypadki) oraz zezwolenie na dodatkowe widzenie (145 przypadków). Powyższe dane wskazują, iż w wizytowanej jednostce osadzeni zdecydowanie częściej są nagradzani niż karani, co przedstawiciele KMP oceniają pozytywnie.

7. Prawo do informacji

Dokumentem regulującym prawa i obowiązki osadzonych w jednostce jest zarządzenie Nr 32/2013 Dyrektora Aresztu Śledczego w Bytomiu z dnia 28 czerwca 2013 r. w sprawie porządku wewnętrznego. W ocenie przedstawicieli Krajowego Mechanizmu Prewencji przepisy zawarte w przytoczonym akcie sformułowane są jasno, jednakże wskazać należy, iż pewne problemy

¹ Podana liczba kar obejmuje zarówno kary wymierzone do wykonania, jak i kary wymierzone w zawieszeniu.

interpretacyjne może spowodować posługiwanie się przez administrację Aresztu w kilku punktach (np. pkt 10 lit. a, f, g, pkt 12 lit. h, pkt 18 lit. b, g) odesłaniem do Kodeksu karnego wykonawczego. Takie sformułowania należy uznać za nietrafne, gdyż zakładają one znajomość odpowiednich przepisów przez wszystkich osadzonych, co niewątpliwie w rzeczywistości nie ma miejsca. W związku z powyższym pracownicy KMP zalecają takie formułowanie porządku wewnętrznego, aby był on zrozumiały dla wszystkich adresatów, tj. poprzez wyeliminowanie dyspozycji odsyłających.

W czasie wizytacji kopie porządku wewnętrznego dostępne były dla osadzonych w celach mieszkalnych, jednakże nie we wszystkich. Wizytujący zalecają zatem sprawdzenie wszystkich cel pod tym względem i uzupełnienie brakujących regulaminów/porządków wewnętrznych. Należy również podkreślić, iż jednostka dysponowała aktualnymi egzemplarzami kodeksu karnego wykonawczego oraz tłumaczeniami regulaminu organizacyjno-porządkowego odbywania kary pozbawienia wolności na języki obce. Ponadto wizytujący bardzo pozytywnie ocenili przygotowany w celi przejściowej nr 109 komplet dokumentów dla nowoosadzonych, który zawierał, oprócz porządku wewnętrznego, kodeks karny wykonawczy, wzory wniosków i podań, materiały piśmiennicze, koperty oraz informator „HIV za kratami”.

W trakcie oglądu jednostki wizytujący nie zaobserwowali wywieszonych adresów instytucji krajowych stojących na straży praw człowieka. Przedstawiciele Mechanizmu zalecają wywieszenie tychże adresów w miejscu ogólnodostępnym, gdzie zainteresowani mogli by się z nimi zapoznać bez zwracania się o to z prośbą do funkcjonariuszy.

Z rozmów z tymczasowo aresztowanymi wynika, że nie mają wiedzy na temat dostępności w Areszcie orzeczeń Trybunału Konstytucyjnego oraz Europejskiego Trybunału Praw Człowieka, dotyczących osób pozbawionych wolności. Wychowawca do spraw kulturalno-oświatowych poinformował, iż posiada orzeczenia powyższych Trybunałów i udostępnia na prośbę osadzonych, jednakże w dniu wizytacji nie mógł ich znaleźć, by przedstawić wizytującym. Warto podkreślić, iż potrzeba upowszechniania wśród osadzonych prawnych

skutków m.in. orzeczeń Trybunału Konstytucyjnego w odniesieniu do osadzonych w zakładach karnych i aresztach śledczych, została zauważona przez sam Trybunał Konstytucyjny. W wyniku prowadzonej przez Rzecznika Praw Obywatelskich korespondencji na ten temat Szef Biura Trybunału Konstytucyjnego poinformował, iż powyższa kwestia jest przedmiotem coraz liczniejszej korespondencji od osób osadzonych w zakładach karnych lub przebywających w aresztach śledczych. W związku z powyższym Trybunał Konstytucyjny podjął starania aby – w przypadku rozstrzygnięcia Trybunału Konstytucyjnego dotyczącego osób pozbawionych wolności lub tymczasowo aresztowanych – przygotować stosowną informację o danym wyroku i jego (prawnych oraz praktycznych) skutkach, a następnie, we współpracy z odpowiednimi organami Służby Więziennej, przekazywać zainteresowanym. Warto podkreślić za Szefem Biura Trybunału Konstytucyjnego, iż powyższa działalność edukacyjna powinna stanowić jeden z podstawowych elementów pracy penitencjarnej, służącej m.in. kształtowaniu świadomości oraz zapewnianiu skazanym i osadzonym dostępu do elementarnej informacji w zakresie ich sytuacji prawnej. Żadne względy nie powinny ograniczać przedsięwzięć na rzecz popularyzacji prawa oraz edukacji obywatelskiej w sprawach publicznych. Przedstawiciele Krajowego Mechanizmu Prewencji zalecają zatem upowszechniania wiedzy na temat orzeczeń Trybunału Konstytucyjnego i Europejskiego Trybunału Praw Człowieka.

Z rozmów z osadzonymi wynika, iż o sposobie rozpatrzenia ich wniosków i próśb dowiadują się ustnie od wychowawców. Nadmienić należy, że zgodnie z regulacją § 9 ust. 1 rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 13 sierpnia 2003 r. w sprawie sposobów załatwiania wniosków, skarg i próśb osób osadzonych w zakładach karnych i aresztach śledczych (Dz. U. z 2013 r. poz. 647), organ właściwy do załatwienia wniosku, skargi lub prośby, jest zobowiązany pisemnie zawiadomić zainteresowanego o sposobie ich załatwienia. Wyjątek od zasady pisemności stanowi sytuacja kiedy prośby i wnioski składane są osobiście w swojej sprawie przez osobę osadzoną w zakładzie karnym lub areszcie śledczym i załatwiane bezpośrednio po zgłoszeniu (§ 9 ust 2 ww. rozporządzenia). W związku

z powyższym przedstawiciele KMP zalecają stosowanie wskazanych przepisów prawa w zakresie informowania osadzonych o sposobie rozpatrzenia ich próśb. Pojawiły się również uwagi w zakresie terminowości rozpatrywania próśb i wniosków (niektórzy wskazywali, iż oczekują ok. miesiąca na odpowiedź) oraz konieczności ponawiania wniosków w danej sprawie ze względu na ich zaginięcie. Warto zatem przypomnieć również przepis § 8 ust. 1 i 2 ww. rozporządzenia, tj. 1. *Wnioski, skargi i prośby, które nie wymagają zebrania dowodów, informacji lub przeprowadzenia postępowania wyjaśniającego oraz zbadania akt, powinny być załatwione bez zbędnej zwłoki, nie później jednak niż w terminie 14 dni.* 2. *Jeżeli rozpoznanie wniosku, skargi lub prośby wymaga zebrania dowodów, informacji lub przeprowadzenia postępowania wyjaśniającego oraz zbadania akt, termin załatwienia wniosku, skargi lub prośby można przedłużyć o czas niezbędny do dokonania tych czynności. O przedłużeniu terminu załatwienia należy pisemnie poinformować wnoszącego wniosek, skargę lub prośbę.*

8. Prawo do kontaktów ze światem zewnętrznym

W wizytowanej jednostce uprawnionymi do korzystania z rozmów telefonicznych są wyłącznie osoby skazane i ukarane. Osoby tymczasowo aresztowane natomiast nie mogą korzystać z aparatów telefonicznych, w tym także w celu skontaktowania się ze swoimi pełnomocnikami. Należy uznać, iż wynikający z art. 217c całkowity zakaz prowadzenia rozmów telefonicznych przez tymczasowo aresztowanych stoi w opozycji do zagwarantowanego w art. 215 § 1 k.k.w. tej grupie osadzonych prawa do obrony. Zgodnie z treścią przytoczonego przepisu tymczasowo aresztowany ma prawo do porozumiewania się z obrońcą lub pełnomocnikiem będącym adwokatem albo radcą prawnym podczas nieobecności innych osób oraz korespondencyjnie. Wyjaśnić należy, że korespondencją w rozumieniu art. 8 ust. 1 Europejskiej Konwencji o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności z 1950 r. są różne sposoby komunikowania się, w tym także rozmowa telefoniczna. Wbrew dosłownemu brzmieniu art. 215 kkw, przepis ten przyznaje tymczasowo aresztowanemu prawo kontaktowania się z wymienionymi osobami również telefonicznie bądź przy

wykorzystaniu innych dostępnych technicznych środków przekazywania informacji.

Podkreślenia wymaga fakt, iż Europejski Komitet do Spraw Zapobiegania Torturom oraz Nieludzkiemu lub Poniżającemu Traktowaniu albo Karaniu podczas czwartej okresowej wizyty w Polsce w 2009 r. zakwestionował stan prawny w zakresie całkowitego zakazu prowadzenia rozmów telefonicznych przez osoby tymczasowo aresztowane. Ponadto całkowity zakaz prowadzenia rozmów telefonicznych przez osoby tymczasowo aresztowane stoi w sprzeczności z regułami: 95.3, 98.2 i 99, zawartymi w Rekomendacji Rec (2006)2 Komitetu Ministrów do państw członkowskich Rady Europy w sprawie Europejskich Reguł Więziennych. W powyższej sprawie Rzecznik Praw Obywatelskich skierował wniosek z dnia 15 listopada 2013 r. do Trybunału Konstytucyjnego (nr RPO-742891-VII-720/13/MMa) o stwierdzenie, że art. 217c k.k.w. w zakresie, w jakim wyłącza możliwość telefonicznego porozumiewania się tymczasowo aresztowanego z obrońcą, jest niezgodny z art. 42 ust. 2 w związku z art. 31 ust. 3 Konstytucji RP.

Zastrzeżenia wizytujących budzi również fakt, iż zgodnie z pkt 18 lit. c porządku wewnętrznego Aresztu Śledczego w Bytomiu rozmowy telefoniczne z obrońcą lub pełnomocnikiem będącym adwokatem lub radcą prawnym mogą być realizowane w godzinach pracy administracji, tj. 7.30-15.30. Przedstawiciele Krajowego Mechanizmu Prewencji pragną podkreślić, że wprowadzony w wizytowanej jednostce przedział czasowy przeznaczony na realizację tych rozmów nie przystaje do realiów dnia codziennego, z uwagi na fakt zaangażowania obrońców w rozprawy toczące się przed sądami, których urzędowanie pokrywa się z przedziałem czasowym rozmów wskazanym w porządku wewnętrznym. Pomimo istnienia omawianego uprawnienia, jego skuteczna realizacja z przyczyn obiektywnych, może być utrudniona lub niemożliwa. W związku z tym pracownicy Krajowego Mechanizmu Prewencji zalecają zmianę godzin przeznaczonych na realizację kontaktów telefonicznych osadzonych z ich adwokatami.

Przedstawiciele Mechanizmu zwracają również uwagę na prawo osób tymczasowo aresztowanych, po osadzeniu w areszcie śledczym, do niezwłocznego poinformowania osób bliskich o miejscu ich pobytu na podstawie art. 211 § 2 k.k.w. *Kodeks nie określa formy w jakiej tymczasowo aresztowany może zrealizować to prawo, ale skoro ma ono być zrealizowane bezzwłocznie, osadzony może wybrać najszybszy sposób komunikacji, a administracja aresztu śledczego ma obowiązek mu to umożliwić, nawet na własny koszt. W grę wchodzi przede wszystkim powiadomienie telefoniczne lub depeszą* (S. Lelental, *Kodeks karny wykonawczy. Komentarz*, Warszawa 2010 r.). Z informacji uzyskanej od zastępcy dyrektora wynikało natomiast, że tymczasowo aresztowani mogą jedynie listownie poinformować najbliższych o miejscu swojego pobytu.

Widzenia dla tymczasowo aresztowanych odbywają się w każdy pierwszy piątek miesiąca w godz. 10.30-14.45 oraz w każdą niedzielę miesiąca i w dni świąteczne w godz. 14.00-15.30. Jednostka dysponuje dużą salą do widzeń w sposób umożliwiający bezpośredni kontakt, pod nadzorem funkcjonariusza, w której wyodrębniono kącik przeznaczony dla dzieci oraz salą ze stanowiskami do widzeń w sposób uniemożliwiający bezpośredni kontakt. W jednostce zorganizowano również 3 sale do widzeń dla skazanych stwarzających poważne zagrożenie społeczne albo poważne zagrożenie dla bezpieczeństwa zakładu, tzw. „niebezpiecznych”.

Nagroda w postaci zezwolenia na widzenie bez osoby dozorującej (art. 138 § 1 pkt 2 k.k.w.) realizowana jest w wyżej wymienionej dużej sali do widzeń umożliwiających bezpośredni kontakt. Wątpliwości wizytujących budzi fakt, iż sala ta jest monitorowana, zatem nie można mówić o prawidłowej realizacji powyższej nagrody. W wystąpieniu z dnia 1 lutego 2012 r. skierowanym do Dyrektora Generalnego Służby Więziennej oraz w wystąpieniu z dnia 6 września 2012 r. skierowanym do Ministra Sprawiedliwości (RPO/680042/11/II/740.3Rz) Rzecznik Praw Obywatelskich podniosła, iż instalowanie kamer w tzw. pomieszczeniach do widzeń bezdozorowych jest nie do pogodzenia z intencją ustawodawcy wprowadzającemu tę formę nagrody. Prawodawca wskazując, że jest to widzenie bez osoby dozorującej, nakazał odstąpić od wymogu nadzoru nad skazanymi

i osobami go odwiedzającymi, przyznając im większą swobodę i szerszy zakres prywatności podczas tego widzenia. Należy również zauważyć, że nagrodowy charakter tego rodzaju widzenia poprzedza ocena wychowawcy działu penitencjarnego, że w czasie widzenia skazany będzie przestrzegał porządku prawnego, zaś administracja zakładu karnego dysponuje instrumentami, które pozwalają na zdiagnozowanie skazanych mogących podejmować działania godzące w bezpieczeństwo jednostki.

W odpowiedzi z dnia 6 marca 2012 r. Dyrektor Generalny Służby Więziennej (BDG-070-17/12/105) nie podzielił zdania wyrażonego w wystąpieniu Rzecznika w kwestii interpretacji wskazanego zagadnienia. W opinii Dyrektora Generalnego obowiązujące przepisy określają formę nagradzania osadzonych jako widzenia bez osoby dozorującej a nie bezdozorowego, co oznacza, że administracja zakładu karnego w trakcie takiego widzenia nie może być pozbawiona możliwości zapewnienia bezpieczeństwa osobom odwiedzającym. Zgodnie z kolei ze stanowiskiem Ministra Sprawiedliwości (pismo z dnia 28 września 2012 r. - DWOiP-I-072-23/12/3), z uwagi na nagrodowy charakter, widzenia na podstawie art. 138 § 1 pkt 2 i 3 powinny odbywać się bez stosowania monitoringu w takim pomieszczeniu, a w przypadku istnienia wątpliwości dyrektora co do bezpieczeństwa w czasie takiego widzenia, tego rodzaju nagroda nie powinna być przyznawana. Przedstawiciele KMP zalecają na czas realizacji nagrody widzenia bez osoby dozorującej zasłonięcie kamery w sali widzeń.

Należy zwrócić uwagę także na brak pomieszczenia do realizacji nagrody przewidzianej w art. 138 § 1 pkt 3 k.k.w., tj. widzenia w oddzielnym pomieszczeniu, bez osoby dozorującej, którego wyposażenie określone zostało w załączniku do rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 17 października 2003 r. w sprawie warunków bytowych osób osadzonych w zakładach karnych i aresztach śledczych (Dz. U. z 2003 r. Nr 186, poz.1820). Brak w jednostce pomieszczenia do realizacji wskazanej nagrody uniemożliwia w praktyce jej udzielenie, nawet w przypadku spełniania przez osadzonych warunków do jej przyznania. W ocenie pracowników Mechanizmu, dla zapewnienia równości

więźniów wobec prawa władze Aresztu powinny zorganizować i odpowiednio wyposażać takie pomieszczenie.

9. Prawo do ochrony zdrowia

W skład szpitala więziennego wchodzi dwa oddziały: wewnętrzny i okulistyczny oraz pracownie: endoskopowa, ultrasonograficzna, rentgenowska, laboratorium analityczne, poradnia stomatologiczna, apteka zakładowo-okręgowa. Ponadto w budynku szpitala zlokalizowano ambulatorium jednostki oraz izby chorych i izolatkę zakaźną.

Opieka pielęgniarska i lekarska zapewniona jest całą dobę. Wśród personelu lekarskiego należy wymienić: chirurga (dyrektor szpitala), lekarzy chorób wewnętrznych (4 w tym panendoskopista), okulistów (2), neurologa, laryngologa, ortopedę, dermatologa, fizjoterapeutkę, psychiatrę, radiologów (2) oraz stomatologa. Ponadto w jednostce zatrudnionych jest 20 pielęgniarek (16 w szpitalu więziennym, 4 w ambulatorium). Dodatkowo personel medyczny wspierany jest przez pracowników pracowni RTG, laboratorium oraz apteki².

Przyjęcia lekarza podstawowej opieki zdrowotnej w ambulatorium odbywają się od poniedziałku do piątku w godz. 7.00-15.30, a lekarza stomatologa poniedziałki i czwartki w godz. 8.00-15.30.

Pracownicy KMP pozytywnie oceniają zadanie nałożone na służbę zdrowia w Zarządzeniu Nr 33/2012 Dyrektora Aresztu Śledczego w Bytomiu w sprawie wprowadzenia planu działań profilaktycznych wobec osób z tendencjami do zachowań autoagresywnych i suicydalnych, cyt.: *Co najmniej raz w roku szkolenie kadry i osadzonych w zakresie udzielania pomocy przedmedycznej*. Z analizy dokumentacji jednostki nie wynika jednakże fakt realizowania ww. zadania dla kadry Aresztu.

Rozmówcy wskazali, że badania lekarskie odbywają się w obecności funkcjonariusza niewykonującego zawodu medycznego. Wskazana praktyka, mimo iż zgodna z art. 115 § 7 k.k.w., stoi w sprzeczności z uregulowaniami

² Ogólna liczba zatrudnionego personelu medycznego to 28 funkcjonariuszy oraz 13,9 etatów cywilnych.

ustawy z dnia 6 listopada 2008 r. o prawach pacjenta i Rzeczniku Praw Pacjenta (Dz. U. z 2012 r. poz. 159 j.t.) uzależniającymi obecność innych osób w trakcie udzielania świadczeń medycznych od zgody pacjenta (art. 22). Standardy międzynarodowe także zawierają zalecenie, aby poufność badań lekarskich przeprowadzanych w zakładzie karnym była zagwarantowana i respektowana na takich samych zasadach jak w powszechnym systemie opieki zdrowotnej (art. 13 Rekomendacji Nr R (98)7 Komitetu Ministrów Rady Europy dla państw członkowskich dotyczącej etycznych i organizacyjnych aspektów opieki zdrowotnej w więzieniu). Wizytujący zalecają zatem zaprzestanie przeprowadzania badań lekarskich w obecności funkcjonariusza niewykonującego zawodu medycznego, chyba, że lekarz zgłosi taką potrzebę.

Należy również podkreślić, iż zgodnie z § 22 *Regulaminu organizacyjno-porządkowego szpitala i ambulatorium* osadzeni przebywający w oddziałach szpitalnych i izbie chorych mogą posiadać w celi **wyłącznie dwa komplety bielizny osobistej, otrzymują natomiast piżamy i obuwie szpitalne**. W kolejnym punkcie regulaminu wskazano z kolei, iż spacer może ulec skróceniu lub **odwołaniu ze względu na niekorzystne warunki pogodowe**, mogące bezpośrednio wpłynąć na pogorszenia stanu zdrowia. Dyrektor Aresztu wyjaśnił, że każdorazowo zgodę na uczestniczenie osadzonego w spacerze wydaje lekarz. W praktyce, jak wynika z rozmów z osadzonymi, wygląda to następująco: osadzeni nie mogą posiadać w celi żadnych ubrań (ewentualnie za zgodą dyrektora koszulkę i spodenki), a więc mają do dyspozycji wyłącznie piżamę, w której zobowiązani są wychodzić również na spacer i widzenia. W związku z powyższym w okresie zimowym, ze względu na niską temperaturę powietrza, w ogóle nie mogą uczestniczyć w spacerach. Oczywiście jest, iż ryzyko zachorowania podczas spaceru w piżamie w zimowy dzień jest dość duże, jednakże w ocenie przedstawiciela KMP powyższa sytuacja, czyli pozbawianie osadzonych spacerów, jest niedopuszczalna. Zdaniem wizytujących odwoływanie spacerów, choć tłumaczone względami zdrowotnymi, ma miejsce głównie dlatego, że nie udostępnia się osadzonym odpowiedniej do pory roku odzieży. Wizytujący w pełni rozumieją możliwość wystąpienia przeciwwskazań medycznych do

uczestniczenia przez pacjenta w spacerze, jednakże nie może być zasadą, że każdy osadzony w szpitalu czy izbie chorych ma zakaz wyjścia na świeże powietrze. Niektórzy z rozmówców przebywali w szpitalu i izbach chorych wiele miesięcy i wielokrotnie odmawiano im prawa do spaceru. Osoby przebywające w porze zimowej w szpitalu nie miały możliwości wyjścia na świeże powietrze nawet przez kilka miesięcy. Warto przypomnieć, iż zgodnie z art. 112 § 1 k.k.w. *Skazany korzysta z niezbędnego dla zdrowia wypoczynku, w szczególności z prawa do co najmniej godzinnego spaceru (...)*. Wzorcowe reguły minimum postępowania więźniami [Nowy Jork 1984] w Reguła 21 wyraźnie wskazują, że *Każdy więzień, który nie wykonuje pracy na zewnątrz, powinien mieć możliwość stosownych zajęć na świeżym powietrzu przynajmniej przez godzinę dziennie, jeżeli pozwalają na to warunki pogodowe*. Podobne brzmienie ma Reguła 27.1. Europejskich Reguł Więziennych. Należy zaznaczyć, iż za warunki pogodowe uniemożliwiające odbycie spaceru można uznać gwałtowne zjawiska atmosferyczne jak burze, śnieżyce, nie natomiast temperaturę poniżej zera. Przedstawiciele Krajowego Mechanizmu Prewencji zalecają prawidłową realizację prawa osadzonych do codziennego spaceru m.in. poprzez zapewnienie dostępu do adekwatnej do pory roku odzieży i obuwia.

Kilku rozmówców wskazało ponadto, iż mimo, że wizytowany Areszt jest ich pierwszą jednostką penitencjarną, to nie zostali umieszczeni w celi przejściowej. Podali, iż byli poddawani wstępny badaniom lekarskim i osobopoznawczym, ale od początku pobytu przebywają w tej samej celi mieszkalnej (nie przejściowej). Mając na uwadze przepis 79b § 1 k.k.w. przedstawiciele KMP proszą o udzielenie wyjaśnień w tej kwestii.

Pojawiały się również skargi na lekceważące, niekulturalne wobec osadzonych zachowanie lekarzy. Jedna uwaga dotyczyła z kolei wyjazdu osadzonego na konsultację stomatologiczną poza Areszt w odzieży skarbowej. Powyższe stoi w sprzeczności z zapisem art. 111 § 2 k.k.w, zgodnie z którym w czasie przeprowadzania czynności procesowych, transportowania oraz w innych uzasadnionych wypadkach osadzony korzysta z własnej odzieży, bielizny i obuwia, chyba że są one nieodpowiednie ze względu na porę roku lub zniszczone

albo jeżeli przemawiają przeciwko temu względy bezpieczeństwa. W świetle powołanych przepisów przebijanie osadzonych w odzież skarbową dopuszczalne jest tylko na zasadzie wyjątku od reguły, którą jest korzystanie z odzieży własnej. Warto przypomnieć, że prawo osadzonego do założenia własnego ubrania lub innego nierzucającego się w oczy stroju w czasie pobytu poza terenem miejsca pozbawienia wolności zostało sformułowane także m. in. we Wzorcowych regułach minimalnych postępowania z więźniami (reguła 17) oraz Europejskich Regułach Więziennych (reguła 20).

10. Oddziaływania kulturalno-oświatowe i sportowe

Zaplecze do zajęć kulturalno-oświatowych stanowią 4 świetlice, sala do kursów i spotkań terapeutycznych oraz biblioteka z radiowęzłem. Na wyposażeniu ww. pomieszczeń znajdują się m.in. odbiorniki telewizyjne oraz stoły do tenisa stołowego i „piłkarzyków”. Osadzeni mają możliwość korzystania z wypożyczalni książek i gier świetlicowych, a także uczestniczenia w konkursach organizowanych w jednostce oraz ogólnopolskich przeglądach twórczości więziennej. W radiowęzle, poza komunikatami dotyczącymi funkcjonowania Aresztu, emitowane są cykliczne audycje na temat m. in.: profilaktyki zdrowotnej, profilaktyki uzależnień, kształtowania postaw prorodzinnych i prospołecznych, aspektów prawnych oraz audycje religijne. Dla osadzonych organizowane są również turnieje np. szachowy, tenisa stołowego. Warto podkreślić w tym miejscu, iż rozmówcy szczególnie pozytywnie ocenili księgozbiór biblioteki. Obejmuje on 10721 pozycje książkowych.

Z informacji uzyskanej od personelu Aresztu wynika, że na terenie jednostki organizowane są ponadto liczne przedsięwzięcia takie jak koncerty, występy artystyczne, spotkania z ciekawymi ludźmi (np. spotkanie z fotografikiem i podróżnikiem S. Królikowskim, występ artystów sceny krakowskiej, spotkanie z piłkarzami klubu „Polonia Bytom”, występ zespołu teatralnego „Chrześcijański Teatr Lwowski Emaniul”) oraz realizowane różne programy resocjalizacyjne (np. „Auschwitz – Edukacja Obywatelska” – profilaktyka agresji i przemocy, „Fotografia jako sztuka” – program kulturalno-oświatowy, „Na podwójnym gazie”

– program profilaktyki uzależnień, „Jak aktywnie poszukiwać pracy” – program aktywizacji zawodowej, „Prawo ojca”, „Stosy śmieci-to nie leży w mojej naturze” – program ekologiczny, „Szanuj zdrowie-ratuj życie” – szkolenie z zakresu udzielania pomocy przedmedycznej). Należy jednakże zaznaczyć, iż w związku z koniecznością zapewnienia prawidłowego toku postępowania karnego toczącego się wobec tymczasowo aresztowanych oraz faktem, iż większość populacji osadzonych w wizytowanej jednostce to osoby skazane, ww. oferta programów i przedsięwzięć kulturalnych w niewielkim stopniu dostępna jest dla tymczasowo aresztowanych. Przede wszystkim kierowana jest do osób skazanych. Powyższe zostało potwierdzone w rozmowach z osadzonymi.

Warto zauważyć, że CPT wskazuje na konieczność zapewnienia zarówno skazanym, jak i tymczasowo aresztowanym możliwości spędzania rozsądnej części dnia (osiem godzin lub więcej) poza swoimi celami, zaangażowanej w celowe zajęcia o różnym charakterze. Szczególnie w przypadku tymczasowo aresztowanych bowiem prawie całkowity brak zajęć może pogarszać postrzeganie okresu detencji [por. § 84 *Report to the Polish Government on the visit to Poland carried out by the European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment (CPT) from 26 November to 8 December 2009* CPT/Inf (2011) 20].

Mankamentem wizytowanego Aresztu jest również brak zaplecza do zajęć sportowych.

11. Zatrudnienie oraz nauczanie

Według danych na dzień 6 listopada 2013 r. w jednostce zatrudnionych było 60 osadzonych, w tym 33 osadzonych zatrudnionych odpłatnie (w większości na częściowych etatach), 19 osób zatrudnionych nieodpłatnie w ramach 90 godzin oraz 8 skazanych zatrudnionych nieodpłatnie powyżej 90 godzin. W dniu wizytacji wśród zatrudnionych osadzonych nie było osób tymczasowo aresztowanych. Z otrzymanej od pracowników Aresztu informacji wynika, że w wizytowanym okresie byli zatrudnieni tymczasowo aresztowani, którzy obecnie jako skazani kontynuują zatrudnienie na stanowiskach kucharz i elektryk.

W Areszcie odbywają się szkolenia w formie kursów aktywizacji zawodowej, ale adresowane są wyłącznie do skazanych. W 2012 zorganizowano kurs pt. „Technolog robót wykończeniowych” dla 6 skazanych, a w bieżącym roku kurs fryzjerstwa także dla 6 osób. W latach 2012 i 2013 nie organizowano żadnego kursu ani szkolenia dla tymczasowo aresztowanych.

12. Prawo do praktyk religijnych

Opiekę duszpasterską nad osadzonymi sprawuje kapelan rzymskokatolicki, który odprawia msze św. w soboty. Na zmianę, co dwa tygodnie uczestniczą w niej skazani i tymczasowo aresztowani. W poniedziałki natomiast kapelan udziela indywidualnych posług religijnych.

W jednostce organizowane są również spotkania dla wyznawców Świadców Jehowy (w środy) oraz Adwentystów Dnia Siódmego (we wtorki).

Osadzeni, z którymi przeprowadzono rozmowy generalnie nie zgłaszali uwag odnośnie realizacji tego prawa w jednostce. Należy jednak podać, że jeden rozmówca wskazał, że od kilku miesięcy nie został doprowadzony do kapelana, mimo wielokrotnych zgłoszeń na posługę indywidualną i msze św.

13. Zalecenia

Na podstawie art. 19 *Protokołu Fakultatywnego do Konwencji w sprawie zakazu stosowania tortur oraz innego okrutnego, niehumanitarnego lub poniżającego traktowania albo karania*, przedstawiciele Krajowego Mechanizmu Prewencji zalecają:

I. Dyrektorowi Aresztu Śledczego w Bytomiu:

1. wyeliminowanie nieprawidłowości w sposobie zwracania się przez funkcjonariuszy do osadzonych;
2. wyeliminowanie nieprawidłowości podczas stosowania środków przymusu bezpośredniego dotyczących uniemożliwienia zaspokojenie potrzeb fizjologicznych oraz niewydawania bielizny osadzonym;
3. wyeliminowanie z treści porządku wewnętrznego dyspozycji odsyłających;

4. zmianę sposobu informowania osadzonych o sposobach załatwiania ich próśb i wniosków;
5. prawidłową realizację prawa osadzonych przebywających w szpitalu i izbach chorych do spaceru, m.in. poprzez dostęp do adekwatnej do pory roku odzieży;
6. doprowadzenie ciepłej wody do cel mieszkalnych;
7. pełną zabudowę kąpoków sanitarnych w celach dwu- i więcej osobowych;
8. zmniejszenie liczby osadzonych w celach kilkunastu i kilkudziesięciosobowych oraz zapewnienie w nich odpowiednich warunków sanitarnych;
9. zaprzestanie przeprowadzania kontroli osobistych na korytarzu oddziału;
10. wywieszenie w miejscach ogólnodostępnych adresów instytucji stojących na straży praw człowieka;
11. upowszechnianie wśród osadzonych wiedzy na temat orzecznictwa Trybunału Konstytucyjnego oraz Europejskiego Trybunału Praw Człowieka;
12. zapewnienie psychologom superwizji;
13. poszerzenie oferty szkoleń dla funkcjonariuszy działów penitencjarnego i ochrony;
14. kontynuowanie wyposażania cel w łóżka piętrowe z zabezpieczeniami i drabinkami umożliwiającymi wejście na górny poziom;
15. wymianę wyeksploatowanego sprzętu kwaterunkowego w celach mieszkalnych;
16. sukcesywne odnawianie cel mieszkalnych;
17. zwiększenie częstotliwości kąpieli dla osadzonych;
18. udostępnienie osadzonym cenników asortymentu dostępnego w kantynie;
19. wyposażenie pól spacerowych w częściowe zadaszenia;
20. pełne dostosowanie infrastruktury jednostki do potrzeb osób niepełnosprawnych w planowanych remontach i modernizacjach;
21. zorganizowanie sali do widzeń w oddzielnym pomieszczeniu, bez osoby dozorującej;

22. poszerzenie oferty zajęć kulturalno-oświatowych dla osób tymczasowo aresztowanych;
23. wyjaśnienie wątpliwości dotyczących umieszczania w celi zabezpieczającej (pkt 5 Raportu) oraz celi przejściowej (pkt 9 Raportu).

II. Dyrektorowi Okręgowemu Służby Więziennej w Katowicach:

1. przekazanie środków finansowych na realizację zaleceń nr 6-8, 12-16, 19-21.